

با عالمان کشمیر آشنایی با آیت الله سید مرتضی کشمیری

یکی از گل‌های بستان علم و اخلاق و عرفان نحلّه نجف، عالم ربّانی مرحوم سید مرتضی کشمیری است. او که مردانه در این مسیر کوشش کرد، الگوی بسیار مؤفّق برای مشتاقان و تشنه‌کامان شراب زلال وصل به‌شمار می‌رود. در زمانه‌ای که بعضی مکاتب دروغین عرفان با الگوهای ساختگی و بدلی انسان‌ها را سرگشته‌تر و مضطرب‌تر می‌ساختند، از میان پرورش یافتگان این نحلّه عرفانی گل‌هایی خوشبو تربیت یافتند که نه به‌دنبال فراخواندن دیگران به‌خود، بلکه به‌دنبال قرب به‌معبود بودند؛ آنان که همه عالم را فدای یک شب عشق‌بازی با محبوب می‌کردند. از همه آسایش‌ها و خوشی‌ها و سختی‌های عالم ملک می‌گذشتند تا یک شب در ملکوت سیر کنند. مرحوم سید علی قاضی، عارف نامی و استاد بزرگ اخلاق حوزة علمیة نجف در وصف سید مرتضی کشمیری می‌فرماید:

”در مسجد سهله او را زیر نظر گرفتم. پس از فراغت از نماز واجب و تناول اندکی غذا، به‌طرف مقام حضرت مهدی عجل‌الله‌فرجه رهسپار شد. آن شب، شبی سرد و زمستانی بود و بادهای تندی می‌وزید. او را از نزدیک مشاهده کردم که به‌سوی قبله نشسته و نگاه خود را به‌طرف نقطه مشخصی دوخته بود. اشک‌هایش بر روی محاسنش قطره قطره می‌چکید، چندین بار از مقابل او ردّ شدم؛ حالت نشستن و عبادات او تا نزدیک سپیده دم تغییری نکرد. آنگاه برای نماز شفع و وتر و سپس نماز واجب از جای خود برخاست“^۱.

۱. آیه‌الحق، سید محمد حسن قاضی، ص ۲۷۱.

ولادت

در خانوادهٔ پاک‌دامنی، تقوی، علم و سیادت در سال ۱۲۶۸ ق در ایالت کشمیر هندوستان فرزندی دیده به جهان مادی گشود که نام او را سید مرتضی نهادند. پدر ایشان سید مهدی شاه، از علمای زاهد و ربّانی بود که به اتفاق همسر فاضلهٔ خود به امر ترویج و تبلیغ مکتب تشیع در شهر لکهنو مشغول بودند. جدّ هفتم آن بزرگوار مرحوم سید ابوالحسن شاه است که از قم برای امر ترویج احکام به مشهد مقدّس رضوی و از آنجا به کشمیر هندوستان هجرت کرد و خدمات شایانی انجام داد و در نزد مردم آنجا بسیار محترم بود و قبر ایشان از زیارتگاه‌های معروف است. سید مرتضی در محیط بسیار مناسب، تحت مراقبت‌های دینی پدر و مادری عالم به‌دین رشد کرد و با توجه به‌اصالت و سیادت و استعداد، به‌خوبی در مسیر رشد و کمال قرار گرفت و خیلی زود به‌تحصیل علوم همّت گمارد و از همان ابتدا، محبّت و انس به‌حضرت ربّ‌العالمین سراسر وجودش را فراگرفت.

هجرت

سید مرتضی با عشق و علاقهٔ زیاد به‌کسب علوم و معارف الهی و اسلامی مشغول شد و اکثر کتب متداول را در علوم مختلف در محضر پدر بزرگوار و بعضی دیگر آموخت. کسب علم آن قدر برای او شیرین و دلپذیر بود که او را همچون عاشقی به‌دنبال معشوق روانه کرد. او برای کسب کمالات علمی و معنوی، شهر و کاشانه خود را در شانزده سالگی به‌قصد عتبات عالیات رها ساخت و به‌سرچشمهٔ علوم اهل‌بیت علیهم‌السلام که در آن زمان حوزهٔ علمیّهٔ نجف اشرف بود، هجرت کرد تا از پیمانهٔ ساقی کوثر، شراب وصل بنوشد. شیفتگی و عطش محبّت، او را به‌تلاش شبانه روزی برای قرب به‌خدا و تحصیل علوم و معارف الهی واداشت. او خیلی زود مدارج عالی علوم را طی کرد. در جوانی، حدود ۲۴ سالگی، به‌حضور عالم سترگ حوزهٔ مرحوم میرزای بزرگ شیرازی رسید و از دانش او بهره گرفت.

سید مرتضی بر دانش‌های مختلف احاطه و تخصص یافت، تا آنجا که از جایگاه علمی خاص در میان علما برخوردار گشت و در علوم حدیث، فقه، اصول، فلسفه،

رجال و سایر علوم و زبان‌های فارسی، عربی و هندی، تسلط شگرفی پیدا کرد؛ به طوری که در وصف او گفته‌اند: با هیچ‌یک از فقیهان و فیلسوفان، عالمان اخلاق، روایت‌شناسان و دیگر دانشمندان نمی‌نشست، مگر آنکه آنها بر تخصص و احاطه کامل او بر همه دانش‌های اسلامی اعتراف می‌کردند.

تحصیل و اساتید

مهم‌ترین استادان آیت الله کشمیری عبارت‌اند از:

- ♦ پدر بزرگوارش سید مهدی که مربی و مشوق خاص ایشان به‌شمار می‌آید؛
- ♦ سید محمد کشمیری دایی ایشان؛
- ♦ آیت الله میرزا حسن شیرازی (میرزای بزرگ)؛

- ♦ استاد عرفان و اخلاق آیت الله مرحوم ملا حسین قلی همدانی؛
- ♦ میرزا حسین خلیلی تهرانی.

برنامه مطالعاتی و علمی ایشان بسیار پُربار بود. او در کنار انجام واجبات و تعداد معینی از مستحبات، باقی وقت را به کسب علم می‌گذراند. گاهی هنگام شام غذایی را برای او می‌گذاشتند، اما او چنان مشغول مطالعه و غرق در فکر بود که ناگهان متوجه می‌شد صبح دمیده است. درباره ایشان گفته‌اند که "کان... شدیدالولع به مطالعه‌الکتب؛ به مطالعه کتاب بسیار حریص بود".^۱ در محفل استادالعارفین آخوند همدانی حضور می‌یافت و برای کسب دانش فقه و اصول از شیخ انصاری بهره می‌برد و در اخلاق و عرفان از شاگردان مرحوم سید علی شوشتری بود.

۱. برگرفته از زندگی‌نامه مرحوم کشمیری، مؤسسه دارالهدی.

از جمله شاگردان آیت‌الله سید مرتضی کشمیری می‌توان به مرحوم سید علی قاضی طباطبایی، سید جمال گلپایگانی، شیخ حسن علی نخودکی، شیخ علی قمی، آیت الله سید محمود مرعشی پدر آیت الله سید شهاب‌الدین مرعشی رحمة‌الله، شیخ مرتضی طالقانی و... اشاره کرد.

مرحوم کشمیری از سال ۱۲۸۴ ق که برای تحصیل وارد حوزه نجف شد تا زمان رحلت مرحوم ملّا حسین قلی در سال ۱۳۱۱ ق که حدود ۲۷ سال می‌شود، استفاده‌های وافر علمی و معنوی از محضر و محفل نورانی ایشان برد و در کسب مقامات عرفان عملی جدیت و همّت والایی گماشت؛ چنانکه در عرفان و سلوک الی الله و زهد از کاملان زمان خود گردید. او در احیای حیات روحانی حوزه تلاش بسیار کرد. آیت الله سید علی قاضی ده سال دلباخته و ملازم مجلس ایشان می‌شود و آن به‌خاطر حضور ذهن سید مرتضی در احادیث و روایات وارد از ائمه اطهار علیهم‌السلام بود. گویی هرچه را می‌خواند یا می‌شنید، هرگز فراموش نمی‌کرد.^۱

مرحوم قاضی می‌فرمایند:

«ایشان توجه و انقطاع به‌سوی خداوند، به‌زیارت عتبات عالیات و مساجد معظمه رفتن و نیز بردباری و قانع بودن به‌اندک از مال دنیا را از ایشان آموخته‌اند و این در حالی بود که راه‌های زیاده‌طلبی و گشایش در امور زندگی و به‌دست آوردن منزلت و مقام مناسب، همیشه برای او باز بود... او مردی آرام و مؤثر بود که با صدای آرام و در نهایت متانت سخن می‌گفت. هرگز از ذکر خدا باز نمی‌ایستاد و دائم در حال ستایش از او و قرائت قرآن و درود فرستادن بر پیامبر و خاندان پاکش بود»^۲.

«اندیشه او دارای افق تازه‌ای بود و در تشخیص امور توانایی فوق‌العاده داشت. او در عمل هم نمونه بود؛ نمونه‌ای در پرهیزگاری و اندوه و ترس از خدا و توکل و توسل به‌خدا، بریدن از مخلوقات و متوسل شدن به‌حق و خلوص نیت و صفای باطن، و مجاهدت‌های بسیار در تربیت خود و به‌کاربردن نهایت سعی خود در جهت کمالات معنوی و علم توأم با عمل، و دقت و مراقبت در عبادات و طاعات و نماز و دعا و وردها و متوسل شدن به‌حضرات ائمه اطهار علیهم‌السلام که واسطه کسب فیوضات از ناحیه خداوند هستند. بدیهی است که

۱. آیه‌الحق، سید محمد حسن قاضی، ص ۲۷۲.

۲. همان، ص ۲۷۷.

دارا بودن هریک از صفات نامبرده، امری بسیار دشوار است، چه رسد به اینکه یک فرد به تنهایی دارای کلیه صفات کمال مذکور بوده باشد^۱.

تریت شاگردان

به دلیل جامعیت سید مرتضی در علوم مختلف و برخورداری از طهارت نفس و کمالات روحی، شاگردان زیادی به حضورش راه یافتند و مشتاقانه و پروانه‌وار، از شمع وجودش طلب فیض کردند و او نیز عاشقانه، از همه دستگیری می‌کرد و راهنمایی دل‌سوز در تعلیم دادن علوم

جدّه هفتم آن بزرگوار مرحوم سید ابوالحسن شاه است که از قم برای امر ترویج احکام به مشهد مقدّس رضوی و از آنجا به کشمیر هندوستان هجرت کرد و خدمات شایانی انجام داد.

و چگونگی سیر و سلوک بود. او توانست از آنها عالمان و سالکانی تربیت کند که پرورش‌یافتگان او نیز به حق الگوهای بس وزین و عالی برای طالبان هدایت در عصر غیبت به‌شمار می‌آیند از جمله شاگردان آیت‌الله سید مرتضی کشمیری می‌توان به مرحوم سید علی قاضی طباطبایی، سید جمال گلپایگانی، شیخ حسن علی نخودکی، شیخ علی قمی، آیت‌الله سید محمود مرعشی پدر آیت‌الله سید شهاب‌الدین مرعشی رحمه‌الله، شیخ مرتضی طالقانی و... اشاره کرد.

تألیفات

ایشان در تعلیم علوم دقیق و کوشا بود و همزمان، به تدریس و تحقیق و تألیف می‌پرداخت. بعضی حواشی و تعلیقات ایشان در پانزده سالگی است. تألیفات او در علوم مختلف است؛ از جمله فقه، رجال، هندسه، ریاضی، ادبیات، فلسفه و...^۲

کرامات

زندگی عرفا و علمای ربّانی سراسر لطف و کرامت است و ما در اینجا به یکی از کرامات مشهور مرحوم کشمیری اشاره می‌کنی:

۱. همان، ص ۲۷۳.

۲. الذریعه، ج ۲، ص ۲۳۷.

”یکی از طلباب، آیت الله عارف سید مرتضیٰ کشمیری را به مهمانی دعوت کرد. آن طلبه همراه آیت الله کشمیری به سوی حجره‌اش راهی شد. اما وقتی به در حجره رسیدند، دیدند در حجره بسته است؛ چرا که هم حجره‌ای او در را قفل کرده و کلید را با خود برده بود. آن طلبه از این واقعه بسیار ناراحت شد و از آیت الله کشمیری عذرخواهی کرد و گفت اگر اجازه دهید قفل را بشکنم. آیت الله کشمیری فرمود: مشهور است که اگر نام مادر حضرت موسیٰ را به قفل و در بسته بخوانند، باز می‌شود. قطعاً نام و مقام مادر ما حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها از نام و مقام مادر موسیٰ علیه‌السلام بالاتر است. او پس از گفتن این جمله، دستش را بر روی قفل در حجره گذارد و گفت: «یا فاطمه!» در این هنگام قفل فوراً باز شد»^۱.

غروب غمگین

آیت الله سید مرتضیٰ کشمیری عارف ملکوتی و دلدادۀ ربّانی، پس از نیم قرن مجاهده و تلاش در مسیر کسب محبت و معرفت و قرب الهی، در ماه شوال ۱۳۲۳ هجری در شهر مقدّس کاظمین دار فانی را وداع گفت و مشتاقانه به حضور اولیا و اجداد طاهرینش شتافت. با رحلت او حوزه علمیه نجف به سوگ نشست. پیکر مطهّر او را در حجره هندی‌ها نزدیک باب زینبیّه در حرم حضرت سیدالشهدا علیه‌السلام به خاک سپردند. از ایشان چند فرزند به یادگار ماند. از جمله فرزندان وی سید محمّد رضوی کشمیری است. که او نیز از زمره عرفا و علمای ربّانی و معروف به کرامت است. از سید محمّد کشمیری دستورالعمل معروفی برای برآوردن حاجات نقل شده است. وی برای توسّل به امام عصر علیه‌السلام، ذکر شریف «أغثنی یا صاحب الزّمان أدركنی یا صاحب الزّمان» را سفارش می‌کردند و آن را اسم اعظم می‌دانستند.

۱. گلشن ابرار، ج ۶، ص ۲۸۳.